

ІТАЛІЯ #8

Дослідження практик відновлення країн після руйнації

Війна

Друга світова війна
(1939-1945 рр.)

Руйнування

Втрата $\frac{1}{3}$ національного багатства.
Зруйновано 60% доріг, 40% залізниць,
20% підприємств

Відновлення

Після завершення війни за 5 років
країна змогла вийти на довоєнний
рівень виробництва

Сучасна Італія

Нині Італія - одна із найсильніших економік Європи та світу. Попри серйозні збитки, завдані країні пандемією COVID-19, у 2021 році Італія посідала 8 місце у рейтингу країн за часткою їх ВВП у світовій економіці (2,3%) [1]. Індекс людського розвитку у 2020 році становив 0,892, що відповідає 29 позиції серед 189 країн [2]. Основою італійської економіки є промисловість та сфера послуг, особливе місце в якій посідає туризм. За оцінками Всесвітньої організації туризму Італія посідає 5 місце у світі за кількістю туристів, яких країна приймає щорічно [3]. Крім того, Італія насичена виробниками якісних та визнаних у світі брендів одягу, взуття та авто, багато з яких зробили свій вклад і в повоєнне відновлення країни.

Темпи розвитку італійської економіки після Другої світової війни були одними із найвищих і поступались тільки Японії, як наслідок 50-60-ті роки в країні дістали назву "італійського економічного дива".

Повоєнна Італія

Італія вступила у Другу світову війну в 1940 році, будучи на цей момент майже 20 років під владою фашистів на чолі з Муссоліні. Три роки по тому з ряду причин Італія була вимушена укласти перемир'я із союзниками. Утім після капітуляції у 1943 році в Італії фактично існувало дві держави: Південна Італія знаходилась під контролем американо-британських військ, решта територій була окупована Німеччиною, де під керівництвом Муссоліні існувала Італійська соціальна республіка (Сало) до 1945 року.

По завершенні Другої світової війни Італія, на додачу до збитків, спричинених безпосередньо військовим протистоянням, мала також ряд системних економічних проблем, які прийшли у спадок від тривалого фашистського режиму. Ще до війни конкурентоспроможність італійського виробництва погіршувалась, існувала ізоляція від зв'язків з іншими економіками, відмічалась низька продуктивність праці. Військові дії велись майже на всій території країни, хоча північна частина зазнала дещо менше руйнувань. За середніми підрахунками втрати Італії склали близько третини національного багатства, виробництво та доходи держави впали на 50-60% [4]. Упродовж війни було зруйновано близько 60% доріг, 40% залізниць та 20% італійських підприємств. Погіршився й до того наявний дисбаланс у розвитку півночі та півдня країни, зростало безробіття, обсяг продовольчих ресурсів міг задовольнити лише третину потреби населення [5].

Відтак у повоєнній Італії гостро стояло питання не просто відбудови устрою та інфраструктури довоєнних часів, а позбавлення фашистського спадку в економіці та оновлення матеріальної бази. Оскільки економічна політика, яка існувала до 1920-х років, частково стала опорою для наростаючої підтримки фашистських сил в країні, повернення до її засад також не було перспективним. Країні необхідні були абсолютно нові економічні рейки.

Економічне зростання Італії

Першим поштовхом, який сприяв економічному відновленню Італії, як і в багатьох інших країнах Західної Європи, стало фінансування в рамках плану Маршалла. На цей момент Італія вже мала сформований уряд, прийняту конституцію та встигла провести вибори до парламенту. Тож станом на червень 1948 року, коли Італія та США уклали угоду про фінансування згідно з планом Маршалла, держава вже мала інституційний мінімум для розвитку. Згідно з цією угодою, сума фінансування для Італії склала 1,5 млрд дол США [6].

Попри те, що Італія до Другої світової війни поступалась рівнем економічного розвитку сусідам, уже у 50-60 роках приріст у промисловості становив у середньому 10% на рік. Відтак за темпами розвитку держава швидко обігнала західноєвропейські економіки. Фактично довоєнний рівень виробництва Італія відновила уже в 1948 році в промисловості та у 1950 у сільському господарстві [7]. Значну частину "фонду в лірах" від американської допомоги спрямували на відновлення стратегічних об'єктів, мостів, аеродромів, доріг. Однак це не вирішило всіх проблем країни та її населення. Довгий час залишалось питання зруйнованого житла, низьких доходів та безробіття. У цей період одними із першочергових завдань було оновлення матеріальної бази та оздоровлення виробничої сфери, а також ліквідація деформацій у структурі виробництва та розподілу товарів [8].

1 Оновлення виробничих потужностей та матеріальної бази

Основним джерелом оновлення стали фінансові вливання за планом Маршалла. На перших етапах допомога від США надходила зерном, вугіллям, продуктами харчування та сировиною. Утім уже в 1949 році підтримка змінилась промисловим обладнанням для заводів. Ресурси, отримані від продажу американських товарів, а також саме обладнання направлялися, в першу чергу, на модернізацію великих монопольних підприємств. За рахунок цього вони доволі швидко змогли оновити свій основний капітал. Найбільші вливання пішли у електротехнічну, металургійну, машинобудівну, текстильну та хімічну промисловість [9].

І в аспекті фінансування, і в аспекті державної підтримки існувала своєрідна система пріоритетів, яка надавала у розпорядження великим компаніям та монополіям ширший доступ до ресурсів.

Близько 30% коштів від плану Маршалла використали на потреби великих монополістів, таких як Фіат, Едісон, Фінеідер тощо [10].

Такий підхід сприяв збільшенню обсягів виробництва та підвищенню конкурентоспроможності товарів, утім державний захист монополій нехтував інтересами малого та середнього бізнесу. Як наслідок - роки економічного зростання великих промисловців для решти підприємців не були успішними, багато із них збанкрутували.

Пізніше, у 1951 році уряд встановив систему пріоритету на розподіл сировини, яка на конкретний момент часу була дефіцитною. Відразу після створення до списку таких товарів включались мідь, нікель, бензол, целюлоза, деякі продукти металургійної промисловості. Першочерговий доступ до таких ресурсів надавався монополістам, другими на черзі були виконавці військових замовлень і у підсумку - підприємства, які виробляли цивільну продукцію та мали відповідне право. Задля координації цієї системи пріоритетів був створений Міжвідомчий комітет із реконструкції.

2 Регулювання економіки

Монополізм був однією із характерних рис італійської економіки довгий час, при цьому одним із найбільших монополістів виступала держава, якій належали значні частки виробництва у сфері енергетики, добувної промисловості та машинобудування.

Державне регулювання економіки у повоєнній Італії стало невіддільною складовою відбудови. Крім політики розвитку та підтримки монополій ресурсами, держава також координувала систему позик, субсидій та дотацій для промислового сектору, до яких монополії мали ширший доступ. Центральний банк лімітував кількість кредитів, їх вартість також зросла [11]. Задля допомоги монополіям у виході на зовнішні ринки уряд Італії розширив державне страхування експортних кредитів та кредитування експорту [12]. Під контролем знаходилося ціноутворення, для чого був створений спеціальний державний комітет із правом регулювати ціни на всі товари на будь-яких етапах його виробництва. Шляхом такого регулювання паралельно здійснювався вплив на сільськогосподарську сферу: коригувалися обсяги розподілу посівних площ та відповідно виробництва тієї чи іншої продукції [13]. Тобто монополії, у тому числі й держава, мали інструмент для встановлення високих тарифів, де це було можливо (електрика, газ, зв'язок, перевезення, тощо).

Від політики централізованого регулювання економіки Італія почала поступово відмовлятися лише у 1990-х роках, розпочавши приватизацію державних підприємств [14].

3 Дисбаланс розвитку Півночі та Півдня Італії.

Традиційно Південна та Північна Італія мали дещо різні вектори економічного розвитку: Південь більшою мірою займався аграрною діяльністю, Північ була індустріальною. Унаслідок війни Південь зазнав більших руйнувань та збитків і у повоєнні часи переживав дефіцит навіть у продуктах харчування. До проведення в країні аграрної реформи населення Півдня було більшою мірою безземельним або малоземельним, оскільки існувала система поміщицьких землеволодінь, яка дісталась у спадок від попереднього століття. По завершенню Другої світової війни, коли Італія стала єдиною, питання розвитку Півдня залишилось на порядку денному на довгий час. Для ліквідації диспропорцій у розвитку та підтримки південної частини країни була створена спеціальна програма, а також державний фонд “Каса Півдня”. Коштом фонду надавались кредити та субсидії для розвитку південних регіонів, розробили спеціальну систему пільг для залучення сюди приватного капіталу. Паралельно кошти вкладались у відновлення та створення інфраструктури. Для заохочення підприємців на півдні країни діяла спеціальна податкова система (часткове звільнення від оподаткування доходів підприємств).

У цілому вже у 60-х роках набір політик по стимулюванню розвитку Півдня дістав назву “джунглі стимулів” через складну систему та величезний спектр інструментів.

Після цього систему спростили, залишивши 4 основних напрямки: пільгове кредитування, субсидії та капіталовкладення, податкові пільги, соціальні пільги [15]. Каса Півдня проіснувала до 1990-х років, коли була ліквідована у зв'язку із правилами ЄС [16]. Утім до питання розвитку регіонів Італія підходила системно, Південь країни був умовно розділений на центри індустріалізації (12 районів та 27 ядер), де розвивали перспективне виробництво. Пізніше, після ліквідації Каси Півдня, в регіоні прискорили розвиток малі та середні підприємства за рахунок власних капіталів, збільшились інвестиції у розвиток туризму.

4 Окремий фактор розвитку повоєнної Італії - це Корейська війна

Якщо станом на кінець Другої світової війни Італія практично не використовувала свій потенціал у військовому будівництві, то із початком війни в Кореї ця галузь активізувалась, спричинивши поживлення в суміжних сферах.

США у період 1950-1953 років виступали головним замовником і платником за матеріали для військової техніки [17].

І хоча розвиток військового виробництва був прибутковим, його вплив конкретно на Італію оцінюють доволі по-різному. З одного боку, у цих замовлень був гарантований споживач, виробники мали доступ до податкових та кредитних пільг, що сприяло їх розвитку, до того ж потік грошей за такі замовлення надходив ззовні. З іншої сторони, Італія після війни залишилась доволі бідною країною, де відтік капіталу з цивільних галузей у військову не сприяв швидкому відновленню добробуту суспільства.

- 5 На відміну від більшості економічно розвинених країн, Італія не вкладала значних ресурсів у **науково-технічні розробки**. У 60-х роках фінансування розробок знаходилося на рівні 0,6% від ВВП, у той час як, наприклад, США витрачали 3,6%, Японія 1,4%. Італія деякий час намагалася йти іншим шляхом: італійські компанії у великих обсягах скуповували у інших країн патенти та ліцензії на нові технології, методи виробництва тощо. Такий підхід дозволяв швидко і відносно недорого отримати більш сучасні технології, оскільки всі витрати, пов'язані із дослідженнями та розробками, були здійснені в інших країнах. Утім недолік такого підходу - це короткостроковий ефект, відсутність інвестицій у власний технологічний розвиток не створювала перспектив на майбутнє [18].
- 6 Окремими сприятливими факторами для розвитку італійської економіки визначають також великі **обсяги дешевої робочої сили** в країні, яку можна було залучати для нарощування виробництва. Навіть коли економіка почала зростати, рівень заробітної плати італійців все одно залишався нижчим за доходи сусідніх європейських народів. Це сприяло розвитку промисловості, втім нехтувало благополуччям населення. З цієї причини ми не аналізуємо докладно інструменти та політики у сфері зайнятості й заробітної плати.
- 7 Стабільності економічного розвитку Італії слугували також **інтеграційні процеси в Європі**. Вступ у 1951 році до Європейського співтовариства вугілля та сталі, у 1957 році до Європейської економічної спільноти та Євроатому [19] суттєво спрощував доступ Італії та інших членів до ресурсів, ринків, нових більш вигідних партнерств тощо. Після цього поглиблення співпраці з європейськими сусідами в інших галузях та союзах залишається актуальним напрямом політики.

Корисне для України

Італійський досвід повоєнного відновлення є достатньо специфічним і, з огляду на реалії сучасної України, незастосовний або подекуди небажаний для неї. Так, відновлення економіки через підтримку монополій та систему пріоритетів є згубним для малого та середнього бізнесу, який до війни в Україні активно розвивався. Так само як і побудова централізованої економіки не матиме успіху в країні, де достатньо великий проміжок часу вона була ринковою.

Утім цікавим є досвід відбудови та розвитку Півдня Італії, який був більш зруйнований і потребував більше часу та ресурсів на відновлення, ніж Північ. Доцільно було би розглянути детально систему стимулів та податкових пом'якшень для окремих регіонів Італії, що в цілому складало гнучку, але цілісну податкову систему країни. Можливо у поєднанні із досвідом спеціального фонду відновлення окремих територій така система могла би бути імplementована в Україні з тією ж метою.

Очевидним висновком є необхідність продовження інтеграції до Європейського Союзу за поглиблення співпраці із західноєвропейськими сусідами.

Цей матеріал підготовлений в рамках комплексної роботи “Дослідження практик відновлення країн після руйнації”. Повний текст дослідження й методологія будуть доступні у розгорнутому матеріалі команди АЦ “Інститут аналітики та адвокації” згодом.

Детальніше про нас: iaa.org.ua

Якщо Ви маєте пропозиції або доповнення, які на Вашу думку, нам слід врахувати для покращення цього дослідження, напишіть нам на адресу: mail@iaa.org.ua або у соціальні мережі: www.facebook.com/iaa.org.ua.

Автор: Олена Дмитренко
Верстка і дизайн: Катерина Кисла, Олена Овсяник.

Віримо у нашу перемогу!

Все буде Україна!

Цю публікацію було підготовлено за фінансової підтримки Європейського Союзу.
Її вміст є виключною відповідальністю ГО «Інститут аналітики та адвокації»
і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу